

ANDRZEJ GIERASIMCZUK

RADZIECKA FILOZOFIA W WARUNKACH PRZEBUDOWY I OTWARTOŚCI: OSIĄGNIĘCIA I PROBLEMY

Rewolucyjny proces w ZSRR jako przejaw jakościowego skoku w społecznym rozwoju państwa radzieckiego, zaczął się po kwietniowym (1985 r.) Plenum KC KPZR, ale przeobrażenia wystąpiły ze szczególną mocą zwłaszcza po styczniowym i czerwcowym Plenum (1987 r.), po XXVII Zjeździe KPZR. Plena KC KPZR dotyczyły wszystkich stron życia społecznego kraju. Współczesna przebudowa w społeczeństwie radzieckim, podkreśla W. S. Siemionow, naczelny redaktor „Voprosy Filosofii” polega na przeobrażeniu — za pomocą metod rewolucyjnych i wdrażaniu dogłębnych struktur w ekonomice — sfery politycznej i społecznej, na zapewnieniu istotnych przemian w życiu duchowym, w relacjach międzyludzkich, w moralności¹.

Przebudowa wciąga i będzie wciągać w krąg swoich oddziaływań dziesiątki milionów ludzi radzieckich. Bardzo mocno oddziaływuje na wszystkie sfery życia duchowego społeczeństwa, w tym także i na filozofię. Przebudowa postawiła przed filozofią szereg złożonych zadań.

W przyjętej przez KC KPZR uchwale O czasopiśmie „Komunista” podkreśla się, że filozofia powinna wziąć na siebie inicjatywę badań w zakresie ogólnych, prawidłowych związków i stosunków, integrując je w szerokim, światopoglądowym, kulturowo-historycznym planie. W uchwale wyróżniono trzy szczególnie ważne kierunki studiów filozoficznych²:

— dialektykę rozwoju społeczeństwa socjalistycznego na nowym historycznym etapie:

— społeczno-filozoficzne i metodologiczne problemy postępu naukowo-technicznego;

— wzrost roli czynnika ludzkiego w przyszłym rozwoju społeczeństwa.

Wszechstronna i szczegółowa analiza rozwoju radzieckiej myśli filozoficznej była przedstawiona na Wszzechzwiązkowej Naradzie Kierowników Katedr Nauk Społecznych (1—3 października 1986 r.)³ oraz na IV Zjeździe

¹ Patrz V. S. Semionov: *Dialektika soveršenstvovaniia, uskoreniia, perestrojki w sovremennom razvitii sovetskogo obščestva*. „Voprosy Filosofii” 1987, nr 1, s. 22.

² Patrz „Pravda” z dn. 22 sierpnia 1986 r.

³ Patrz „Pravda” z dn. 2 października 1986 r.

Związku Filozofów ZSRR (28—29 stycznia 1987 r.)⁴, a także w wystąpieniach uczonych socjologów w prasie, w radiu i na kartach pism filozoficznych.

W ostatnich latach opublikowano szereg prac, w których stawiano aktualne problemy związane z przybliżeniem filozoficznych przemyśleń do potrzeb społecznych. Wśród nich można wymienić referaty W. W. Zagładina⁵, T. Frołowa⁶, N. I. Lapina⁷, W. A. Ałuchowa⁸, W. J. Kozłowskiego⁹, J. A. Mamczura¹⁰, I. P. Merkułowa¹¹, J. E. Wołkowa¹², O. N. Krutowa¹³, R. S. Karpinśkiej¹⁴, G. D. Lewina¹⁵ i innych.

W ostatnich latach wydano również wiele prac badawczych z zakresu historii filozofii. Można w związku z tym wymienić chociażby książkę A. S. Bogomołowa i T. I. Ojzermana *Osnovy teorii istoriko-filosovskogo processa* (Moskwa 1983), której autorzy rozpatrują problemy historii filozofii, tak jak problemy wywodzące się ze światopoglądu filozoficznego¹⁶.

A. N. Cz a n y s z e w przedstawia zbliżony do tego ujęcia swój punkt widzenia w następujących pracach: *Kurs lekcij po drevnej filosofii* (Moskwa 1981) i *Načalo filosofii* (Moskwa 1982). Mimo iż zgadza się z poglą-

⁴ Patrz IV sjezd Filosofskogo obščestva SSSR. „Filosofskie Nauki” 1987, nr 9, s. 30—47.

⁵ Patrz V. V. Zagladin: *Programnye celi KPSS i globalnye problemy*. „Voprosy Filosofii” 1986, nr 2, s. 3—15.

⁶ Patrz I. T. Frolov: *Itogi i perspektivy issledovanij filosofskich i socialnych problem nauki i techniki*. „Voprosy Filosofii” 1987, nr 4, s. 3—15.

⁷ Patrz N. I. Lapin: *Problemy dialektiki uskorenia i perestrojki*. „Voprosy Filosofii” 1987, nr 6, s. 3—18.

⁸ Patrz V. A. Altuchov: *Problemy perestrojki filosofskoj nauki*. „Voprosy Filosofii” 1987, nr 6, s. 19—32.

⁹ Patrz V. J. Kozlovski: *Perestrojka i problema protivorečij*. „Voprosy Filosofii” 1987, nr 6, s. 33—47.

¹⁰ Patrz J. A. Mamčur: *Sociokulturnaja determinacija naučnogo poznanja (Diskussii w sovremennoj postpozitivistskoj filosofii nauki)*. „Voprosy Filosofii” 1987, nr 7, s. 31—41.

¹¹ Patrz J. P. Merkulov: *Razvitie teoretičeskoj nauki: rol skrytych preposylok*. „Voprosy Filosofii” 1987, nr 7, s. 42—53.

¹² Patrz J. E. Volkov: *Razvitie socialističeskogo samoupravlenija naroda*. „Voprosy Filosofii” 1987, nr 8, s. 3—16.

¹³ Patrz O. N. Krutov: *Človečeskij faktor: socialno-filosofskij aspekt*. „Voprosy Filosofii” 1987, nr 8, s. 17—30.

¹⁴ Patrz R. S. Karpinskaja: *Mirovozenie w kontekste naučno-issledovatel'skoj dejatel'nosti*. „Voprosy Filosofii” 1987, nr 7, s. 19—30.

¹⁵ Patrz G. D. Levin: *Problema universalij v dialektičeskom materializmie*. „Voprosy Filosofii” 1987, nr 4, s. 67—80.

¹⁶ Patrz *Problemy istoriko-filosofskich issledovanij*. „Voprosy Filosofii” 1986, nr 2, s. 30—32.

dami autorów analiz dotyczących historii filozofii, to jest autorami takimi, jak: A. I. Abramow, W. M. Bogusławski, T. W. Wasiljew i innymi, to jednak trochę inaczej pojmuje naturę światopoglądu i sens pytania o to, jak zrodziła się filozofia jako jedna z postaci światopoglądu¹⁷.

Własny pogląd na historię filozofii, odmienny od koncepcji A. S. Bogomołowa, T. I. Ojzermana i A. N. Czanysewa, przedstawia Z. A. Kamiński. Rozpatruje on historię filozofii jak dziedzinę uniwersalną, o powszechnych i ogólnych planach, jak historiografię i jak naukę włączającą w swój obręb:

- a) teorię badań z zakresu historii filozofii;
- b) naukę o formach i celach badań historyczno-filozoficznych;
- c) naukę o metodach (metodologii) badań z zakresu historii filozofii;
- d) historiografię nauki zwanej *historia filozofii* (samowiedza historii filozofii)¹⁸.

Znaczny wkład do rozważań nad metodologicznymi problemami historii filozofii wniósł artykuł M. S. Narskiego zatytułowany: *Metodologiczne problemy historii filozofii*¹⁹. Jego autor przedstawia liczne sposoby ujmowania historii filozofii jako nauki, stwierdza, że jej przedmiot uległ historycznym zmianom w zależności od epoki historycznej i struktury klasowej społeczeństwa. M. S. Narski całkowicie słusznie stawia problem dotyczący niedopuszczalności obniżenia poziomu teoretycznego filozofii do poziomu potocznego poznania; przedstawia swój punkt widzenia w zakresie rozdziału zadań, które mogą się pojawić przy wydaniu wielotomowej, marksistowskiej *Powszechnej historii filozofii*²⁰.

Istotną uwagę zwrócono w radzieckiej literaturze filozoficznej zwłaszcza na zagadnienie wzajemnego oddziaływania w zakresie „człowiek-przyroda”, a szczególnie w ciągu ostatnich 10—15 lat na jego aksjologiczne aspekty. W związku z tym trzeba wskazać prace J. M. Babosowa²¹, R. W. Garkowenki²², W. D. Granowa²³, G. A. Dawydowa²⁴,

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Patrz Z. A. Kamiński: *Istorija filozofii kak istoriografija i kak nauka*. „Voprosy Filosofii”, 1984, nr 11, s. 125.

¹⁹ Patrz M. S. Narski: *Metodologiczne problemy historii filozofii*. „Filosofskie Nauki” 1987, nr 6, s. 65—75.

²⁰ Ibidem, s. 75.

²¹ J. M. Babosov: *Učenie K. Marksa o čeloveke i realnyj socializm*. Minsk 1983.

²² R. V. Garkarenko: *Obščaja teorija otnošenij obščestra s prirodnoj i globalnaja ekologija*. W: *Filosofskie problemy globalnoj ekologii*. Moskwa 1983, s. 59—79.

²³ Patrz V. D. Granov: *Globalnye ekologičeskie problemy i ideologičeskaja barba*. W: *Gorod, priroda, čelovek*. Moskwa 1982, s. 29—40.

²⁴ Patrz T. A. Davydova: *Problema otnošenija čeloveka i prirody w filosofo-istoričeskoj koncepciji K. Marksa*. W: *Filosofskie problemy globalnoj ekologii*. Moskwa 1983, s. 6—31.

W. W. Zagładina²⁵, W. A. Losia²⁶, J. K. Pletnikowa²⁷ oraz E. W. Girusowa²⁸, w którego pracach po raz pierwszy w historii myśli marksistowskiej wystąpiły następujące właściwości:

1. Zostały sformułowane podstawy naukowego wykorzystania przyrody na gruncie założeń marksistowsko-leninowskich.

2. Rozwinięto w sposób najbardziej pełny określenie pojęcia *świadomość ekologiczna*.

3. Wyraźnie określono zakres sensu pojęcia *ekologia społeczna*²⁹.

W dniach 1—3 października 1986 roku odbyła się w Związku Radzieckim (we Lwowie) konferencja poświęcona ekologii społecznej. Komitet organizacyjny konferencji zaprosił oprócz filozofów, ekologów, biologów, przedstawicieli medycyny, geografów, historyków i prawników. Dzięki uczestnictwu tak szerokiego grona przedstawicieli reprezentujących różnorodne punkty widzenia został ustalony zakres problematyki związanej z ekologią społeczną, co pozwoliło, w dalszej kolejności określić przedmiot socjoekologii i jej miejsce w systemie wiedzy naukowej³⁰.

Ze względu na ograniczoną objętość artykułu nie można w pełni uwiarygodnić osiągnięć wszystkich dziedzin filozoficznych w ZSRR (mam na myśli logikę, etykę, estetykę i tak dalej). Osiągnięcia są, ale — jak podkreślano na Wszeczwiązkowej Naradzie Kierowników Katedr Nauk Społecznych oraz na IV Zjeździe Związku Filozofów ZSRR, a także na licznych konferencjach filozoficznych i spotkaniach ludzi nauki — radziecka myśl filozoficzna powinna bezzwłocznie rozwiązać szereg różnorodnych problemów, bo w przeciwnym razie okazać się może, że filozofia stanie się czymś w rodzaju swoistego hobby. Sytuacja filozofii — podkreślił wiceprezydent Związku Filozofów W. I. Stolarow — nie odpowiada dzisiejszym warunkom. Filozofia została oddzielona od życia, prace z zakresu teorii filozo-

²⁵ Patrz V. V. Zagladin: *Globalnye problemy i socialnyj progress czelovečestva*. „Voprosy Filosofii” 1983, nr 4, s. 86—101.

²⁶ Patrz V. A. Loś, J. T. Fadejev: *Čelovek, obščestvo i priroda v vek NTR*. „Voprosy Filosofii” 1981, nr 12, s. 47—57.

²⁷ Patrz J. K. Pletnikov, A. S. Ajzikovič, S. A. Barulín i dr.: *Marksistsko-leninskaja teoria istoričeskogo processa*. Moskwa 1981.

²⁸ Patrz E. V. Girusov: *Sistema „obščestvo-priroda”. Problemy socialnoj ekologii*. Moskwa 1976; *Osnovnye istoričeskie etapy vzaimodejstvija obščestva i prirody*. W: *Obščestvo i priroda*. Moskwa 1981, s. 48—57; *Ekologičeskoe soznanie kak uslovie optimizacji vzaimodejstvija obščestva i prirody*. W: *Filosofskie problemy globalnoj ekologii*. Moskwa 1983, s. 105—120; *Ot ekologičeskogo znanja k ekologičeskomu soznaniu*. W: *Vzaimodejstvie obščestva i prirody*. Moskwa 1986, s. 144—175.

²⁹ Patrz E. V. Girusov: *Osobennosti formirovanija socialnoj ekologii*. W: *Problemy socialnoj ekologii*. Cz. I, Lvov 1986, s. 3—5.

³⁰ Patrz *Predmet socioekologii i jejo mesto w sisteme naučnych znanij*. W: *Problemy socialnej ekologii*, op. cit., s. 3—52.

ficznej, przemieniły się w scholastyczne teoretyzowanie oderwane od materiału empirycznego. Rozprawy filozoficzne pisane są w arcyżłonym języku, na konferencjach filozoficznych króluje atmosfera nudy i formalizmu³¹. W wypowiedziach socjologów radzieckich oraz filozofów sformułowano w ostatnich latach niemało takich idei, opinii, propozycji, realizacja których pozwoliłaby w sposób istotny podnieść efektywność badań naukowych, co — przy spełnieniu założeń polityki ekonomicznej i społecznej oraz realizacji całego szeregu projektów narodowo-gospodarczych i technicznych — umożliwiłoby neutralizację negatywnych następstw, które uwidoczniły się tak bardzo w obecnych czasach. Owe wywody i opinie filozoficzne, jak słusznie podkreśla W. I. Stolarow, rzadko były w sposób pozytywny przyjmowane przez tych praktyków, do których tak czy inaczej były skierowane.

Dlaczego „praktyka” nie zwraca uwagi na filozoficzne uogólnienia? — zadaje pytanie W. I. Stolarow. I odpowiada: jest to uzależnione od wielu przyczyn, a podstawowa polega na obecnym położeniu filozofii, ponieważ filozofowie przedkładają ponad wszystko *smażyć się we własnym sosie*. Stawiają problemy i prowadzą spory sami ze sobą, przekonują i zwalczają samych siebie³². E. K. Ligačov występując na Wszechzwiązkowej Naradzie Kierowników Katedr Nauk Społecznych, ze szczególną siłą podkreślił, że mamy bardzo mało dostępnych i interesujących ogół ludzi prac filozoficznych, które by mogły wywołać szeroki rezonans społeczny³³. Obecne głosy filozofów zaprezentowane w głównym piśmie filozoficznym w „Voprosach Filosofii”, prawie nie zostały wzięte pod uwagę przy rozpatrywaniu i poszukiwaniu dróg rozwiązania palących problemów społecznych. Funkcję stymulatorów aktywności społecznej przy rozwiązywaniu tych problemów, w tym także takich, jak: problem ochrony Bajkału, Sewana i Ładogi, zakrętów rzek północnych, globalnych, ekologicznych i innych problemów przejęli pisarze, dziennikarze, ale nie filozofowie³⁴. Niedopatrzenie filozofów polega na tym, jak podają „Voprosy Filosofii”, że nie znaleźli oni jeszcze ani sposobu wejścia na szerszą arenę, ani bardziej efektywnych form propagandy idei, przemyślanych na gruncie filozofii³⁵.

Co prawda były czynione próby rozpropagowania nowego, jednak-

³¹ Patrz IV sjezd *Filosofskogo obščestva SSSR*. „Filosofskie Nauki” 1987, nr 9, s. 31.

³² Ibidem, oraz patrz V. I. Tolstych: *Vina i beda filosofii*. „Voprosy Filosofii” 1987, nr 8, s. 55.

³³ E. K. Ligačov: *Dokład na Vsesojuznom soveščanii zavedujuščich kafedrami obščestvennych nauk*. „Kommunist” 1986, nr 15, s. 13.

³⁴ Patrz *Problemy perestrojki i zadači filosofii na sovremennom etape*. „Voprosy Filosofii” 1987, nr 1, s. 5.

³⁵ Ibidem.

że napotykały one ścianę zubożenia i opieszałości, niezrozumienie. J. K. Pletnikow słusznie stwierdził, że u filozofów zaistniała następująca sytuacja: jeśli jest krytyka, to pociąga za sobą organicznie z tym związaną reakcję. Krytykę i samokrytykę, to jest źródło naszego rozwoju zamieniliśmy w oręż administrowania³⁶.

Żeby filozofia wypełniała swoją twórczą funkcję, stała się nieodzowna dla człowieka, trzeba, żeby filozofowie częściej kontaktowali się z przedstawicielami innych nauk, stawiali wspólne problemy. Trzeba działać tak, stwierdza W. I. Kupcow, żeby uczeni związani z urzeczywistnianiem założeń rozwoju naukowo-technicznego byli uzbrojeni we współczesną metodologię marksistowską, żeby czytali nasze, to jest filozoficzne prace i prowadzili razem z nimi badania. Filozofia, jak słusznie konkluduje W. I. Kupcow, jawi się filozofią wtedy, kiedy istnieje w kulturze, kiedy realnie oddziałuje na kulturę i na życie duchowe społeczeństwa³⁷. I dlatego, żeby osiągnąć taki efekt, stwierdza N. I. Lapin, Dyrektor Instytutu Filozofii Akademii Nauk ZSRR, trzeba sformułować całościową koncepcję, która by miała światopoglądowe znaczenie dla każdego konkretnego człowieka, wyjaśniałaby sens przemian zachodzących obecnie w kraju nie tylko filozofom, socjologom, ale także robotnikom, chłopom, to jest wszystkim pracującym. Od jej rozwiązań — pisze N. I. Lapin — zależy, jak szybko będziemy mogli posunąć się naprzód, czy zdołamy spojrzeć na problem przyspieszenia nie tylko z pozycji dzisiejszego dnia, ale też z uwzględnieniem perspektywy przyszłości³⁸.

W ostatnich latach radziecka literatura filozoficzna zaowocowała szeregiem interesujących prac, poświęconych analizie współczesnej niemarksistowskiej myśli filozoficznej. Wśród nich można wymienić monografię zespołową, przygotowaną przez Oddział Historii Filozofii Instytutu Filozofii Akademii Nauk ZSRR zatytułowaną: *W plenu socialnych illuzij* (kierownikiem zespołu autorskiego jest A. T. Gordienko)³⁹ oraz artykuły J. K. Melwila⁴⁰, B. A. Kurkina⁴¹, L. I. Wasilenki⁴²,

³⁶ Patrz: IV sjezd *Filosofskogo obščestva SSSR*. „Filosofskie Nauki” 1987, nr 9, s. 38.

³⁷ Ibidem, s. 35.

³⁸ Ibidem, s. 34 oraz patrz: N. I. Lapin: *Problemy dialektiki i perestrojki*. „Voprosy Filosofii” 1987, nr 6, s. 5.

³⁹ Patrz A. T. Gordienko, I. V. Byčko, A. N. Ermolenko i dr.: *V plenu socialnych illuzij*. Kiev 1983.

⁴⁰ Patrz J. K. Melvil: *O socjocentristskoj tendenci burżuaznoj filosofii XX veka*. „Voprosy Filosofii” 1983, nr 2, s. 85—97.

⁴¹ Patrz B. A. Kurkin: *Gumanističeskaja utopia E. Fromma*. „Voprosy Filosofii” 1983, nr 2, s. 85—96.

⁴² Patrz L. J. Vasilenko: *Poiski osnovanij i istočnikov ekologičeskoj etiki*. „Voprosy Filosofii” 1986, nr 2, s. 145—152.

D. I. Dubrowskiego⁴³, a także monografię A. N. Ermolenki i K. J. Rajdy⁴⁴ oraz innych. We wskazanych wyżej pracach zaznacza się właściwe postawienie wielu aktualnych problemów filozofii i socjologii niemarksistowskiej. Poddano krytyce ich założenia metodologiczne i rozwiązania. Zarówno *jądra racjonalne*, jak błędne podstawy metodologiczne zostały zanalizowane w sposób gruntowny.

Jednocześnie, jak zaznaczył na IV Zjeździe Związku Filozofów ZSRR G. P. Grigoran, w radzieckiej literaturze filozoficznej pojawiają się prace, analizujące w sposób krytyczny szkoły filozoficzne Zachodu, które już rozpadły się, albo uległy modyfikacjom⁴⁵. Dlatego, słusznie podkreśla W. D. Granow, trzeba uważnie podążać za rozwojem wszystkich kierunków niemarksistowskiej myśli filozoficznej i w porę, we właściwym czasie je oceniać. Przy tym, zaznacza, trzeba też umieć prowadzić naukową polemikę z tymi, którzy należą do związanego z nami bloku antywojennego, to jest tymi, z którymi różnimy się w kwestii innych zagadnień oraz trafnie przemyśleć tonację, formę, treść polemiki i z socjaldemokratami, i narodowymi demokratami Trzeciego Świata, i z zagranicznymi marksistami, pamiętając o tym, aby w jakikolwiek sposób nie zaszkodzić naszym działaniom⁴⁶.

Aby filozofia reprezentowała wysoki poziom teoretyczny, odpowiadała potrzebom dnia, odkrywała nowe horyzonty myśli teoretycznej, stała się „duszą” narodu, zauważają filozofowie radzieccy — dziekan fakultetu filozoficznego profesor K. N. Lubutkin i akademik Łotewskiej Akademii Nauk W. A. Szteinberg, muszą odpowiedni ludzie, to jest zdolne do tego kadry naukowo-dydaktyczne uczynić ją właśnie taką. Niemalą szkoda w procesie odświeżenia myśli filozoficznej, wskazuje W. A. Szteinberg, przynosi istniejąca w redakcjach wielu wydawnictw nadmierna asekuracja. Niektóre *prawomyślne* artykuły przyniosły więcej szkody niż inne *nieprawomyślne* wśród nieopublikowanych⁴⁷.

Pytanie o podmiot twórczości filozoficznej jest w ZSRR sprawą szczególnie palącą, zauważa K. N. Lubutkin. Kadry filozoficzne kraju starzeją się w sposób zastraszający: w ciągu ostatniego dziesięciolecia liczba doktorów poniżej 40 lat zmniejszyła się 3-krotnie, a akademików poniżej

⁴³ Patrz D. I. Dubrowski: *Ot naučnogo materializma" k „emerđentistskomu materializmu"*. „Voprosy Filosofii” 1987, nr 4, s. 130—141.

⁴⁴ Patrz A. N. Ermolenko, K. J. Rajda: *Prevraščennye formy socialnoj racionalnosti*. Kiev 1987.

⁴⁵ Patrz IV sjezd Filosofskogo obščestva SSSR. „Filosofskie Nauki” 1987, nr 9, s. 38.

⁴⁶ Ibidem, s. 37.

⁴⁷ Ibidem, s. 41.

50 lat aż 7-krotnie⁴⁸. Dużo ludzi, pisze redaktor pisma „Voprosy Filosofii” C. G. Arzakanian, nie uświadamia sobie, że filozofia jest wysoko specjalistyczną dziedziną wiedzy i że mimo wielce kuszącej atrakcyjności dla wszystkich ludzi zajmujących się abstrakcyjnymi medytacjami i refleksjami, utożsamiających się z filozofią, lub w działalności jedynie do niej zbliżonych, filozofia przez wieki wypracowywała cały system fundamentalnych i profesjonalnych teorii i metod analiz, badań, poszukiwań i myślenia, bez opanowania których filozofia i filozofowanie jest bezpłodnym, bezproduktywnym zajęciem. W kraju, stwierdza dalej C. G. Arzakanian, przejawy nieprofesjonalizmu są rozprzestrzenione również i wśród profesjonalnych (dyplomowanych) filozofów; wielce temu sprzyja wadliwa praktyka nadzwyczajnej roli i znaczenia stopni i tytułów naukowych. One okazały się u nas w wielu wypadkach środkiem do automatycznego i znacznego wzrostu dochodów, rozmiarów uposażenia. A ponieważ ubiegający się o różnego rodzaju dyplomy muszą koniecznie pisać „dysertacje” i publikować je (na co w innych warunkach by się nie zdobyli), to z tej przyczyny właśnie wkładają ogromny wysiłek i energię, angażują dozwolone i niedozwolone środki i metody dla publikacji nieodzownych przy obronie dysertacji materiałów⁴⁹. W filozofii powstała sytuacja, pewnego rozdwojenia, pisze C. G. Arzakanian, z jednej strony w jakiejś tam mierze podniosła się jakość i kultura badań, z drugiej zaś zapomniano, czy po prostu ignorowano ogólnofilozoficzną problematykę, tak nieodzowną dla rozwoju filozofii marksistowsko-leninowskiej. Najbardziej zatrwające w ogólnej tendencji było to, że przyjmowano, iż ogólnofilozoficzne problemy filozofii marksistowsko-leninowskiej, jak słusznie podkreśla ten sam autor, zostały już dawno rozwiązane, a powtórna analiza przedstawiano oczywiście jako pozbawioną sensu.

Całkowicie słuszne są, z mojego punktu widzenia, spostrzeżenia C. G. Arzakaniana wypowiadającego się na temat przyczyn zastoju, zgnuszenia dogmatyzmu w filozofii. *Filozofia — pisze on — była jednym z ogniw ogólnego syndromu opóźniania postępu w zaistniałym u nas dyplomatycznym systemie myślenia i kierowania materialnymi i duchowymi procesami*⁵⁰. Drugą przyczyną, podkreśla C. G. Arzakanian, jest odrywanie się filozofii, uprawianej w kraju od rozwoju współczesnej światowej myśli filozoficznej. Wiadomo przecież, zauważa, że żadna filozofia w jakimkolwiek kraju nie może uzurpować sobie umiejętności stawiania i rozwiązywania wszystkich współczesnych problemów filozofii bez ściśle-

⁴⁸ Ibidem, s. 36.

⁴⁹ Patrz C. G. Arzakanian: *Filosofskaja mysl i filosofskij žurnal*. „Voprosy Filosofii” 1987, nr 7, s. 133—144.

⁵⁰ Ibidem, s. 143.

go współdziałania, krytycznego i konstruktywnego wykorzystania dorobku innych kierunków filozoficznych. W tym światowym procesie, pisze C. G. A r z a k a n i a n, jakakolwiek izolująca się filozofia skazuje siebie na żenujący prowincjonalizm filozoficzny i nieuchronną stagnację⁵¹.

Surowa, samokrytyczna analiza sytuacji dzisiejszej filozofii przeprowadzona przez radzieckich filozofów w warunkach otwartości i demokracji, będzie niewątpliwie sprzyjać nowemu skokowi jakościowemu w jej rozwoju, razem z tym powróci jej wysoce teoretyczny, bojowy, ofensywny duch — ten istotny i szczególnie ważny wymóg, który postawił przed filozofią W. I. L e n i n⁵².

Tłumaczył:
Jerzy K o s i e w i c z

⁵¹ Ibidem.

⁵² Patrz: V. I. Lenin: *O znaczeniu wojującego materializmu*. W: Idem: *Polnoe so-branie sočinenij*. T. 45, s. 28—31.